

TIMO MIETTINEN

Kriisien ja paradoksien jäljillä

Edmund Husserl, *Eurooppalaisten tieteiden kriisi ja transsendentaalinen fenomenologia* (Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie, 1934–1937). Suom. Markku Lehtinen. Gaudeamus, Helsinki 2012. 255 s.

Edmund Husserlin (1859–1938) myöhäinen pääteos *Eurooppalaisten tieteiden kriisi ja transsendentaalinen fenomenologia* julkaistiin ensimmäisen kerran vuonna 1936. Viisiosaiseksi suunnitellusta teoksesta ainoastaan kaksi ensimmäistä osaa ilmestyivät Husserlin elinaikana, ja kolmas osa kursittiin kasaan vasta hänen kuolemansa jälkeen. Näin *Kriisi* jäi, keskeneräisenäkin, modernin fenomenologian perustajan viimeiseksi puheenvuoroksi. Markku Lehtisen sujuva ja lukijaystävällinen käännös tuo Husserlin viimeisen sanan myös suomalaisen yleisön saataville.

Teoksena *Kriisi* on – kuten muutkin Husserlin julkaistut teokset – johdatus transsendentaaliseen fenomenologiaan. Toisin kuin vaikkapa Aristoteles, Kant tai Hegel, joiden tuotantoa luonnehtii pyrkimys järjen eri osa-alueiden systemaattiseen analyysiin, Husserlin filosofinen työ oli loppuun asti sitoutunut ankaran tieteellisen menetelmän muotoilemiseen. Fenomenologia oli, kuten myös Heidegger toistuvasti korosti, metodinen käsite, joka vastusti kiinnittymistä yksittäisiin teemoihin tai ilmiöihin, tiettyyn olevan alueeseen.

Subjektin kaksoissidos

Husserlin fenomenologia ei kuitenkaan jäänyt uusien temaattisten avauksien ulottumattomiin. Jo 1910-luvun alussa Husserl joutui toteamaan *Logische Untersuchungen*

-teoksensa (1900–1901) merkitys- ja intentionaalisuusanalyysit riittämättömiksi ilman kokevan subjektin ja tämän maailmasuhteen kokonaisvaltaista analyysia. Fenomenologia oli ymmärrettävä transsendentaalifilosofian muotona, ja itse transsendentaalisen käsite oli vietävä kantilaisen merkityksensä, kokemuksen formaalien ja aprioristen olemuspiirteiden, tuolle puolen.

Näin siis Husserlin fenomenologia tuli merkitsemään jatkuvaa kamppailua kokemuksen transsendentaalisen alueen kattavuudesta: ensin suhteessa intersubjektiivisuuden ongelmaan, toiseksi transsendentaalisen subjektin ajalliseen hahmottumiseen (jota Husserl lähestyi ”transsendentaalisen persoonan” käsitteen avulla), ja lopuksi subjektiviteetin jatkuvasti oletaman olemishorisontin – elämismaailman – teoriaan.

Kriisi-teos pyrki vastaamaan ennen muuta viimeksi mainittuun haasteeseen. Vaikka elämismaailman käsite oli esiintynyt Husserlin käsikirjoituksissa jo 1910-luvun lopulta lähtien, vasta tässä myöhäisessä teoksessaan hän alkoi tunnistaa ne valtavat haasteet, jotka liittyivät subjektifilosofian laajentamiseen myös tietoisuuden välttämättömän vastinparin, eletyn ja jaetun todellisuuden, alueelle. Fenomenologia, joka Husserlin varhaisimmissa töissä määrittyi transsendentaalisen idealismin muotona – ajatuksena, jonka mukaan kaikki objektiivinen merkitys edellyttää viime kädessä ko-

kevan subjektin – joutui ottamaan nyt tarkasteluun myös subjektin itsensä määrittymisen suhteessa yhteisöllisiin, historiallisiin ja kulttuurisiin ehtoihin. Tämä kaksoissidos, jonka myötä fenomenologinen subjekti tuli ymmärretyksi sekä maailman ilmenemisen välttämättömänä ehtona että tässä maailmassa esiintyvänä tosiasiana, ilmaistiinkin *Kriisissä* ”subjektiviteetin paradoksin” kautta.

Nämä havainnot eivät olleet merkittäviä ainoastaan tietoteorian kannalta. Mikäli hyväksymme, että filosofian subjekti on olennaisessa mielessä määrittynyt suhteessa historiallisiin ja kulttuurisiin ehtoihin, filosofia itse ei voi merkitä tarkastelua, joka kohdistuu puhtaaseen minään tai sisäiseen kokemukseen. Päinvastoin, filosofia tulee itsessään mahdolliseksi vasta sellaisen tarkastelun kautta, joka kohdistaa huomionsa filosofoivan subjektin olemukselliseen historiallisuuteen ja yhteisöllisyyteen, niihin ”ennakkoluuloihin” joita omaksumme tullessamme osaksi tiettyä kulttuuriyhteisöä. Kuten Husserl ohimennen vihjaa, kreikkalaisen filosofian ”alkusäädös” sai kimmokkeensa juuri tästä pyrkimyksestä sovittaa yhteen eri perinteiden kuvaukset elämismaailmasta, sen ilmiöistä ja olioista. Toisin kuin sofistien skeptisismi, joka hyödynsi tätä moniselitteisyyttä kulttuurisessa ja poliittisessa keskustelussa, filosofia pyrki löytämään sen taustalta yhteisesti jaetun perustan.

”Näin kysymykset päämääristä, pyrkimyksistä ja arvoista palautettiin puhtaan subjektiiviseksi ilmiöiksi.”

Eurooppalainen kriisi

Filosofian historiallisen luonteen korostaminen erottaakin *Kriisin* Husserlin varhaisimmista töistä. Ikuisen aloittajan lisäksi Husserl ymmärsi itsensä historiallisesti periytyneen intellektuaalisen perinteen jatkajana. Filosofia ei syntynyt Husserlin mukaan valmiina positiona vaan teleologisesti jäsenytyneenä tehtävänä, joka vaihtelevista historiallisista kehitysmuodoistaan huolimatta oli omistautunut universaalin ja ankaran tieteen idealle. Vaikka tämä tehtävä oli vielä elinvoimainen Descartesin ja Kantin filosofiassa, näiden yksipuoliset tulkinnat filosofian transsendentaalisesta perustasta johtivat kuitenkin kohtalokkaiisiin epäselvyyksiin 1800-luvun kuluessa. Henki ja materia menettivät yhteisen perustansa, ihmis- ja luonnontieteet keskusteluyhteytensä – etiikka, politiikka, psykologia ja fysiikka käsitettiin autonomisiksi tutkimuksen aloiksi, joiden rationaalisuuskäsitteet ovat pohjimmiltaan yhteensovittamattomat.

Juuri tämän ongelman Husserl nimesi ”eurooppalaiseksi kriisiksi”, joka muodosti hänen modernia filosofiaa koskevan tulkintansa ytimen. Kyse ei ollut ainoastaan kapeasti ymmärretyn tieteellisen rationaalisuuden pirstoutumisesta, vaan ylipäänsä rationaalisen subjektiviteetin, järjen ja vastuun, kriisistä, joka ulottui myös etiikan ja politiikan alueille. Galileosta alkanut moderni luonnontiede palautti todellisuuden kausaalilakien hallitsemaan materiaalis-tilalliseen

luontoon, jonka objektiivisuus samastui yksinomaan eksaktiuteen. Näin kysymykset päämääristä, pyrkimyksistä ja arvoista palautettiin puhtaan subjektiiviseksi ilmiöiksi, joista keskusteleminen on toki mahdollista mutta jotka viime kädessä ovat vailla objektiivista perustaa.

Tästä syystä *Kriisi* korostaakin filosofian luonnetta nimenomaan *ihmiskunnan* palvelijana. Fenomenologian tavoitteena ei siis ollut yksinomaan kaikenkattavan tiedon järjestelmän perustaminen eikä se pyrkinyt pelkästään vallankumouksellisen poliittisen subjektiviteetin luomiseen. Sen sijaan fenomenologia pyrki osoittamaan, millä tavoin sekä tiedollinen että eettinen arvottaminen jakavat yhteisen perustan tiedostavan ja toimivan subjektiviteetin kokemuksessa – ja millä tavoin tämän subjektin itsevastuu voi ulottua koskemaan niin teoreettista kuin käytännöllistäkin järkeä, sekä yksilöllistä että yhteisöllistä toimintaa.

Kriisin relevanssi

Kääntäjänä Lehtinen tunnetaan taidoistaan ja huolellisuudestaan, ja myös *Kriisin* ansiot ovat ehdottomat. Husserlin pitkiä ja koukeroisia lauseita on usein katkottu ja suoritettu luettavuuden parantamiseksi, ja käännös on pääosin tarkka ja asianmukainen. Kriittinen lukija saattaa kiinnittää huomionsa termin *Körper* kääntämiseen ”ruhoksi”, joka ainakin itselleni luo mieli-

kuvan tehdashallissa roikkuvasta teuraseläimestä. Husserlille keskeisen *Leib-Körper*-erottelun olisi kenties voinut kääntää ”elävän ruumiin” (tai ”kehon”) ja ”ruumiin” käsitteillä, jotta tahattoman koomiset ilmaisut ”sielun ja ruhon” vastakkaisuudesta olisi vältetty. Steinerilaiselta kalskahtavan ”hengentieteiden” sijaan *Geisteswissenschaften* olisi ehkä taipunut myös ”ihmistieteiksi”, vaikkei tämäkään käännös ole täysin ongelmaton.

Suomennosta voi suositella monenlaisille lukijoille. Yhtäältä teoksen kaksi ensimmäistä osaa saattavat herättää mielenkiintoa kaikkien niiden lukijoiden keskuudessa, jotka ovat kiinnostuneet uuden ajan ajatteluperinteen yleisestä luonteesta ja modernin tieteellisen kulttuurin kriisistä ja kohtalosta. Toisaalta teoksen kova filosofinen ydin, elämismailman ja transsendentaalisen subjektin teoria, on ehdotonta luettavaa niille, jotka ovat allekirjoittaneet esimerkiksi Heideggerin, Althusserin ja Foucault’n kritiikit ”subjektin” käsitteen filosofisesta käyttökelpoisuudesta. Mitä järki ja itsevastuu voivat merkitä tilanteessa, jossa hyväksymme ihmisen olemuksellisen sidonnaisuuden tiettyyn elämismailmaan – tiettyyn historialliseen aikakauteen, kulttuurilliseen yhteisöön tai sosiaalis-poliittiseen järjestykseen? Voiko subjekti-käsitteen vihjaama ”perustan” idea merkitä muutakin kuin ontologista sitoutumista humanismiin ja järjen ennalta-asetettuun autonomiaan?